FAMÍLIES I EDUCACIÓ

El paper de les famílies en l'educació és fonamental. Educadors, pares i mares i tota la comunitat educativa que envolta un centre té molt a dir i molt a fer en el procés educatiu. L'entorn social s'ha diversificat extraordinàriament: existeixen múltiples formes familiars diverses; el model clàssic (pare, mare i fills) només és un tipus entre diferents models. L'escola, les aules també s'han diversificat extraordinàriament: fillets i filletes d'orígens, nacionalitats, cultures, religions, maneres de ser, de fer i d'estar diferents; fillets i filletes conviuen i treballen amb capacitats, discapacitats, interessos, motivacions i expectatives força diferents. La societat també s'ha diversificat molt; la suposada homogeneïtat és cosa d'altre temps. Avançam a un ritme accelerat, però deixam molta gent pel camí. La pobresa avança a un ritme mai vist. Fins fa poc temps (una vintena d'anys) la pobresa minvava a tot el món. Arran de la desfeta del 2008, una autèntica i brutal crisi social, aquesta no ha deixat d'augmentar. I la riquesa s'ha seguit concentrant en unes poques mans, com mai abans. Aquesta situació genera un gran malestar. Molt possiblement i per primera vegada en la història, les noves generacions viuran pitjor que les anteriors.

Tot plegat suposa per a l'educació uns reptes gairebé insuperables sense el suport social i institucional. Capgirar la situació no és fàcil i no disposam de cap indici que faci preveure un canvi radical; per altra banda, més que necessari.

L'escola no pot resoldre aquestes situacions. Ni de prop.

El rol de les famílies ha quedat desdibuixat i cal replantejar-lo. Les famílies ha han de jugar un paper central i insubstituïble en els processos educatius, un paper determinant en tots els casos. El problema és que molts nuclis familiars han de dedicar moltes hores per a aconseguir els sous necessaris per al manteniment de les condicions mínimes de benestar (pis, energia, alimentació, educació...). Moltes famílies disposant de treballs poc remunerats no arriben a final de mes i aquestes situacions generen angoixa i malestar.

Per altra banda, moltes famílies mostren actituds d'indefensió. Quan es troben davant problemes greus no consulten, no demanen consell, no demanen suport... i això genera encara més problemes. Ens pinten un món de felicitat.

Ens diuen, repetidament, que allò que no aconseguim és culpa nostra , no de l'entorn. Ens repeteixen que: si volem, podem, però sabem que no és així.

Que tot plegat forma part d'una determinada psicologia anomenada positiva que intenta que ens oblidem de tot el que ens envolta, pensem només en nosaltres i que mitjançant tècniques diverses arribem a la felicitat. El problema és que la psicologia positiva no ofereix ni menjar, ni llar, ni energia ni benestar.

Les necessitats, per tant, no es fan públiques per vergonya.

Aquestes actituds d'indefensió desdibuixen el paper central de les famílies.

Moltes no posen o no saben posar límits. D'altres en posen massa. Tot plegat genera actituds prepotents per part dels fills que se senten forts imposant la seva llei arreu. En altres casos, quan les prohibicions i els càstigs són excessius poden provocar depressions, angoixa i malestar en els fills. Aquestes situacions tenen un clar reflex a les aules. Des de les escoles s'intenta oferir suport i

orientació, però es constata que, normalment, només acudeixen les famílies que estan més implicades en l'educació dels seus fills. Les que més ho necessitarien no acudeixen. Molt possiblement senten vergonya d'explicar el que els passa.

La pobresa és un greu problema i l'escola s'hi ha de comprometre. S'ha de pensar quina ha de ser la proposta: cal facilitar l'aprenentatge als sectors més desfavorits de la societat. L'escola necessita disposar d'una pedagogia per als pobres, com Freire propugnava. Cal saber quines necessitats tenen, quins codis usen, quins problemes els preocupen. Els problemes de la pobresa s'han de pensar en el marc del desenvolupament sostenible. No podem seguir augmentant les desigualtats al ritme actual. L'escola menorquina ha d'incloure els models que facilitin l'aprenentatge als més desfavorits. Açò ha de ser una prioritat.

Tot plegat desborda les famílies. Però també desborda els centres educatius i el sistema en el seu conjunt. Sols, cadascú pel seu vent, no resoldrà cap problema. Necessitam estar coordinats. Ens manca cohesió i necessitam comptar amb tothom: famílies, educadors, especialistes, associacions, institucions, tercer sector... El pacte social (i educatiu) és més necessari que mai. En altres temps ja es va debatre, però molt possiblement es va començar per la redacció d'una llei genèrica que no ha resolt cap dels problemes plantejats. Aquesta llei, per altra banda, necessària, només ha cobert part del sistema educatiu sense afectar gens ni mica el problema social. I aquest és l'eix del problema. El pacte social ha d'anar en paral·lel al pacte educatiu.

Hi ha situacions que s'han de plantejar molt més enllà de l'educació. Per exemple, que hi hagi famílies que demanin que l'escola matinera comenci a les 7 del matí és un autèntic despropòsit. Certament que la família que ho demana té aquestes necessitats pel degut el monocultiu econòmic, però aquestes situacions cal parlar-les en àmbits socials i laborals i replantejar-les per aconseguir que quan els fillets són petits s'hi puguin dedicar més hores d'atenció familiar sense haver de perdre part del sou que també és estrictament necessari per poder viure amb unes mínimes condicions.

Necessitam una mirada àmplia de l'educació des de diferents dimensions i perspectives. Hi ha moltes entitats educadores i molts sectors socials implicats.

Ens hem d'obrir totalment i estar molt atens el que succeeix socialment per intentar oferir alternatives i, sobretot, eines de prevenció.

El tema de salut mental també preocupa a les famílies. A les escoles es constaten moltes necessitats. Açò implica la necessària coordinació entre els serveis educatius, els serveis sanitaris i els serveis de benestar social.

Evidentment, l'escola no pot resoldre sola aquests problemes creixents i s'ha d'imposar la coordinació i l'augment de personal que pugui atendre correctament aquestes necessitats. Sanitat, educació i afers socials s'han de coordinar per atendre les necessitats emocionals dels fillets. Abans de les eleccions municipals i autonòmiques es van plantejar un conjunt de trenta compromisos que van ser acceptats per tots els partits; s'havien de comprometre des dels governs i des de les institucions a tirar-los endavant per posar en marxa un pla de salut mental complet. Ja s'han fet les primeres passes.

A hores d'ara no disposam de suficients especialistes per fer front a les necessitats: hi ha uns 16.000 fillets i filletes en edat escolar i a la pràctica només hi ha dues places de psicòlegs per atendre'ls. Aquesta situació és inadmissible i s'ha de posar solucions i alternatives immediates.

Els centres educatius tenen un paper central en la participació de les famílies.

No s'ha d'esperar que aquestes col·laborin inicialment. Cal dissenyar i clarificar les vies de participació i diàleg, i partir d'uns pressupòsits molt clars:

- Obrir vies de col·laboració amb les famílies és una obligació dels centres educatius.
- Oposar-se i posar traves a aquesta col·laboració per part dels centres no fa més que enrarir l'ambient i generar més problemes.
- Cal partir d'una premissa bàsica: el millor que té cada infant és la seva família i els hem d'ajudar a fer-ho millor. Evidentment que ens trobarem amb situacions extremes, però aquestes excepcions no ens poden allunyar dels objectius: tota família vol el millor per als seus fills. I possiblement allò que desitgen les famílies no estigui d'acord amb els desitjos de la institució educativa. Cal arribar a acords de mínims. No hi ha altre camí. Ni dreceres possibles.
- L'escola ha d'adequar els horaris per poder atendre les famílies. Cal fer un esforç d'adaptació a les seves necessitats. I amb aquesta qüestió cal ser contundent: si hem de quedar amb una família a l'única hora que pot acudir al centre, ho hem de fer, siguin les 20 o les 21 hores. Ha de ser una obligació. Certament que el professorat també té un horari de feina com tothom, però si volem començar a capgirar la situació hem de començar per l'adaptació des dels centres educatius. Algú podrà trobar que aquesta mesura és injusta. El problema és que també l'horari de moltes famílies ho és i hem de saber valorar les possibles injustícies en la seva justa mesura.
- Necessitam replantejar la gestió administrativa dels centres educatius i evitar tot allò que despersonalitzi les relacions. Comunicar-se, només, a través d'una eina informàtica com Gestib no millora la comunicació. És una eina entre moltes d'altres. Si la fem única la despersonalització arribarà al límit. Ens comunicarem contínuament amb màquines.
- Cal dir-ho clar: cap màquina, per intel·ligent que sigui, pot substituir el diàleg directe, asserenat i fluid. No podem permetre que la relació famílies-centres educatius es converteixi en una espècie de cridada per resoldre un problema tècnic. Com tampoc ho volem en assistència sanitària. No partim de zero. Hi ha moltes experiències exitoses de participació. N'hem de prendre nota i intentar posar en marxa totes aquelles que considerem factibles, necessàries i més urgents. En aquesta diagnosi recollim algunes propostes que han donat els seus fruits en altres llocs. En educació i en el camp social en general no podem transferir directament programes sense conèixer molt bé l'entorn i les necessitats. No es pot trasplantar una experiència sense contextualitzar-la adequadament. La llista que incloem a continuació ha de tenir en compte aquesta característica fonamental. La majoria d'activitats proposades es poden aplicar a les diferents etapes educatives, adequadament contextualitzades i adaptades (educació infantil, primària, secundària, batxiller, formació professional).

RELACIÓ I COMUNICACIÓ

- Incloure, de manera clara i explícita, les formes, modalitats i vehicle de relació i comunicació entre docents i famílies a tots els projectes del centre: projecte educatiu, projecte de direcció, reglament d'organització i funcionament...
- Disseny i revisió conjunta del projecte de convivència del centre amb la màxima participació possible. Hom ha d'estar assabentat sobre les mesures i protocols prevists per evitar malentesos i nous conflictes arran d'interpretacions possiblement errònies. Normes i mesures per garantir la

convivència han d'estar redactades de forma clara i breu.

- Explicitar, si cal i es considera necessari, la figura del pare o mare delegada de curs. Les funcions han d'estar clares i ha de respondre a les necessitats de l'aula, als objectius del curs i a les necessitats de les famílies. Aquestes s'han de sentir representades i han de saber exactament quines són les seves funcions per evitar conflictes innecessaris. Cal deixar clar que els problemes personals (d'un alumne o d'una família en concret) s'han de resoldre directament entre el docent, la família i el fillet o filleta, amb el suport de la direcció o des dels professors de suport i orientació del centre. El pare o mare delegat podria elaborar un llistat de les famílies de l'aula anotant les seves possibilitats de participació en activitats educatives, les disponibilitats horàries, les habilitats destacades d'un pare o d'una mare, els seus interessos i motivacions... aquest llistat pot ajudar molt als centres educatius evitant que les famílies només cooperin per qüestions molt elementals, com per exemple acompanyar en una sortida o aportar cotxes per transportar els alumnes.

- Les sessions de presentació de curs i d'altres reunions informatives s'han de dissenyar molt bé i comptar amb l'opinió de les famílies. Cal assegurar la comprensió per part de tothom amb mitjans audiovisuals (imatges, dibuixos, fotografies, pictogrames, paraules claus traduïdes a diferents idiomes...) per fer accessibles les informacions a totes les famílies, respectant i valorant la llengua vehicular del centre. Alguns fillets i filletes podrien participar en aquestes reunions, explicant el que fan o han fet durant determinats cursos i quines recomanacions donarien als fillets nouvinguts o als alumnes nous.

- Les sessions de presentació de curs s'han de preparar bé i s'ha d'evitar que siguin un monòleg de normes, objectius acadèmics i recordatoris d'anys anteriors. Les reunions unidireccionals no funcionen i desencoratgen la participació de les famílies. Cal dissenyar activitats que es puguin fer amb les famílies, que permetin que expressin les seves preocupacions i comparteixen els dubtes. És important introduir aspectes que millorin la relació i facilitin la comunicació: organitzar una berenada, posar música ambient, projectar algun documental, visitar el centre, plantejar algun col·loqui sobre algun tema d'interès compartit...

- Posar en marxa activitats pràctiques que afavoreixen la relació entre fillets i filletes i famílies: la llibreta viatgera, el llibre de la meva vida, la història de la meva família, la capsa de sorpreses, la capsa dels objectes més valorats i estimats, etc. Aquests materials volten per les cases i hom coneix les famílies i els alumnes d'una determinada aula. Alguna d'aquestes activitats es poden generalitzar a tot el centre.

- Les entrevistes amb cada família s'ha de preparar, dissenyar i avisar amb temps, adequant els horaris a les necessitats de les famílies. S'haurien de preveure unes tres reunions de seguiment que poden preparar-se prèviament demanant a uns i altres quins temes volen tractar i les seves preocupacions.

- És important que els centres, d'acord amb les associacions de pares i mares, confeccionin un protocol d'actuació quan, després de diferents cridades, una família no contesta o no assisteix a cap reunió. Davant una situació així s'ha d'actuar amb prudència. És necessària la col·laboració dels serveis de benestar social del municipi, els assistents socials poden fer una tasca important en casos així. Els protocols haurien de fixar que els diferents casos no s'han de derivar (derivar implica passar la responsabilitat d'uns a d'altres i en casos així és necessària la corresponsabilització) si no que s'han de coordinar. L'alumne continuarà assistint al centre i rebrà suport dels serveis municipals; la coordinació entre tots els professionals que intervinguin

és estrictament necessària.

- Els diferents mitjans de comunicació han de facilitar una comunicació bidireccional. S'ha d'evitar enviar comunicacions tancades sense possibilitat de resposta. Aquests canals han de permetre l'ús per part de les famílies per informar sobre qualsevol aspecte que pugui afectar els seus fills.
- Si són necessàries circulars informatives sobre algun tema (un viatge, una sortida, un campament...) és important que els fillets de l'aula treballin la comprensió del text, el sàpiguen explicar a les seves famílies i, en funció de la seva edat, participar en la seva redacció.
- Els problemes de determinats fillets i filletes o de determinades famílies s'han de tractar de forma personal i no s'han de fer públics ni transmetre a través dels diferents canals i xarxes socials. Són qüestions confidencials i és molt important mantenir aquesta confidencialitat.

TREBALLS I INICIATIVES CONJUNTES: ACADÈMIQUES, OCI, SUPORT I PARTICIPACIÓ EN LES AULES:

- Establir conjuntament objectius personals (i també acadèmics en funció de cada cas) entre famílies, docents i els mateixos alumnes (en funció de l'edat). Aquests objectius haurien de ser avaluables cada cert temps per constatar avenços, retrocessos o llacunes.
- Dissenyar activitats educatives amb la participació de les famílies. Accés de les famílies a les aules per preparar algunes activitats, per suport als docents, per explicar temes d'interès, per explicar determinades professions o entreteniments dels pares i mares... Cal tenir en compte que algunes famílies, possiblement, no podran acudir mai en horari lectiu i d'altres s'oferiran sempre. Cal compensar aquesta situació d'alguna manera, disposant activitats fora de l'horari o en caps de setmana per assegurar la participació de totes les famílies.
- Les aules haurien d'estar obertes fora de l'horari lectiu per poder veure els treballs fets a classe. Els infants haurien d'acompanyar les seves famílies i fer-los de guia. La presència dels mestres és fonamental. Per tant, es poden habilitar dies determinats per obrir el centre. Les famílies han de conèixer i valorar el treball fet. És important que es valorin les feines que es fan a classe i que aquestes siguin visibles.
- Dissenyar de jornades de portes obertes de cara als nous alumnes amb la participació activa de les famílies del centre. D'aquesta manera educadors i famílies poden transmetre una imatge molt més propera i plural dels centres i acollir directament a les noves famílies.
- Posada en marxa de projectes d'aprenentatge conjunt entre docents i famílies per temporades o de manera puntual per enriquir les relacions més enllà de les formalitats. L'hort escolar és una activitat molt adient en casos així, però n'hi pot haver moltes altres (decoració del centre, sembra d'arbres i plantes, reparacions urgents senzilles, pintura...)
- Implicació i presència de les famílies en projectes d'aprenentatge-servei. Convenir amb les escoles de música municipals, amb centres culturals, centres d'estudis locals, institucions públiques i privades del municipi... Visites dels centres als llocs de feina de les famílies. Cooperació amb projectes socials: suport a persones amb discapacitats, atenció a persones majors, assistència a persones malaltes...
- Concreció d'horaris i modalitats d'assistència de les famílies a les aules per veure el desenvolupament de les classes, sense necessitat d'una participació directa. És molt important que comprenguin les dinàmiques que es generen a classe i les dificultats que presenta la gestió

d’una aula classe.

- Creació de comissions de treballs mixtes entre docents i famílies per proposar, seguir, avaluar o canviar determinats programes: ús o reciclatge dels llibres de text, organització d’activitats festives, possibles activitats extraescolars, col·laboracions amb altres entitats del municipi o de la barriada...
- Obertura de la biblioteca o altres espais del centre determinades hores per facilitar activitats de suport i de reforç escolar entre famílies, educadors i fillets i filletes. Poden ser espais múltiples on hom pot col·laborar activament en activitats de suport mutu.
- Si el centre disposa de web o de bloc es poden penjar activitats realitzades i es poden fer sessions transmeses en directe a les famílies des de l’aula classe, prèvia informació i preparació per part dels mestres. En casos així, les famílies ha de conèixer les rutines i les formes de relació que s’hi estableixen per evitar interpretacions errònies.

ACTIVITATS DE FORMACIÓ

- Sessions conjuntes famílies-escola sobre resolució de conflictes mitjançant plantejaments alternatius: mediació, signatura de contractes, pràctiques restauratives, prevenció de conflictes, prevenció d’assetjament escolar...
- Sessions conjuntes de reflexió sobre educació emocional i educació reflexiva a partir de projectes com el de Filosofia 3-18, en el que poden participar activament les famílies.
- Cursos breus per a famílies: idiomes, coneixement de l’entorn, eines informàtiques, prevenció de conflictes, educació familiar, tallers de famílies,
- Tallers de formació, debat i reflexió sobre temes educatius. Escoles de pares i mares amb la participació dels educadors.
- Activitats de formació conjunta sobre habilitats socials, com millorar les relacions entre famílies i educadors, eines i estratègies per facilitar la comunicació, revisió d’experiències exitoses...

ORIENTACIÓ

- Millorar la informació i l’orientació a l’ESO i al batxiller. Preparar les acollides de l’educació infantil a primària, de la primària a secundària, de la secundària a batxiller i formació professional...
- Disposar de protocols d’acollida de famílies noves, alumnat nouvingut i nous docents al centre. Disposar de persones que puguin exercir de mediadors interculturals en les reunions i en les entrevistes amb les famílies. Una bona acollida i una bona orientació són bàsiques per incorporar les noves famílies, els nous alumnes i també els nous professors.

AVALUACIÓ DEL CENTRE I/O D’ACTIVITATS CONCRETES

- Les famílies han de poder avaluar el centre i la seva feina. Els centres haurien de disposar d’alguns qüestionaris confeccionats conjuntament amb les famílies (en comissions, a través de la junta de l’AMPA, al consell escolar...) que permetin avaluar el centre sense entrar en qüestions personals o particulars. Aquesta avaluació s’ha d’entendre com una eina d’aprenentatge i millora per part de l’equip directiu i del claustre de professors.

IDEES EIX

- Necessitem treballar la corresponsabilitat, no la culpabilitat d'uns o d'altres. Evitar etiquetar les persones, siguin famílies, fillets o docents. Si som capaços d'escoltar i ser comprensius descobrirem que hom supera les etiquetes simples que usem de manera poc reflexiva.
- Cal evitar totes aquelles activitats conjuntes que condueixin a augmentar les desigualtats i els desavantatges. Si promovem determinades activitats extraescolars provocarem que només s'hi apuntin determinats col·lectius, deixant a d'altres fora (per exemple, si determinades activitats són cares automàticament deixarem fora determinades famílies desfavorides). Si demanem i exigim deures acadèmics complexos provocarem el desemparament de famílies que no disposen de coneixements acadèmics mínims i afavorim aquells fillets i filletes de famílies que han aconseguit estudis superiors. Si es demanen deures les famílies haurien de poder ajudar i col·laborar (per exemple comentar una notícia del dia, qualsevol, oralment o per escrit; descriure un objecte casolà de fàcil accés facilitant pautes concretes...).